

МЕТА ТА КРИТЕРІЇ ПРОВЕДЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ
УПРАВЛІНСЬКОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Алексеєнко-Лемовська Людмила Владиславівна
*кандидат педагогічних наук, доцент,
Управління Державної служби якості освіти у Київській області
6417817l@gmail.com*

За останніх часів у сучасному суспільстві відбуваються суттєві зміни, зумовлені необхідністю підвищення якості професійної діяльності управлінських кадрів. Ідея експертизи та різні форми її реалізації на сьогодні набули великого поширення в науці та в багатьох галузях суспільного життя.

Поняття «експертиза» походить від латинського «*expertus*» і означає дію, спрямовану на виявлення неочевидних моментів діяльнісних аспектів ситуації, характеристик конкретного об'єкта або вирішення будь-якого питання, що потребує спеціальних знань та залучення компетентних фахівців (лікарська, бухгалтерська, технічна, лінгвістична, судово-медична та інші типи експертизи); поданням мотивованого (аргументованого) висновку [1].

Необхідність звернення до оцінок фахівців-експертів у складних, проблематичних ситуаціях в управлінській та професійній діяльності фахівців різних галузей сьогодні визнається і на теоретичному, і на практичному рівнях. Як правило, експертиза проводиться в особливих, екстраординарних випадках, коли знань осіб, відповідальних за прийняття рішень у сфері соціального, економічного та виробничого управління, освіти, охорони здоров'я, судочинства буває явно недостатньо.

Доцільність призначення експертизи може бути продиктована такими специфічними обставинами, як: а) необхідність отримання об'єктивного, неупередженого рішення; б) наявність конфліктної ситуації у сфері управління, при здійсненні владних повноважень, за наявності гостро дискусійних позицій з того самого питання, коли необхідно думка незацікавленого фахівця; в) потреба у вирішенні проблем, що знаходяться на стику різних галузей науки та техніки; г) коли межі проблеми ширші меж сумарного знання, необхідного на її дозволу [3]. Експертиза потрібна в таких ситуаціях, в яких алгоритми або відсутні, або мало ефективні [6].

Специфіка експертизи полягає й у тому, що вимагає обов'язкової участі фахівців, компетентних у конкретній галузі знань (теорії та практиці), які, до того ж, незалежні від замовника і не включені безпосередньо до експертизовану ситуацію експертизу можна як особливий тип діяльності, спрямований на отримання від суб'єкта інформації про об'єкт, що вивчається, або явище, яка потім узагальнюється, аналізується та оцінюється. За своїм змістом експертиза є індивідуальною або колективною формою «кваліфікованої оцінки запропонованих ідей, діяльності та предметів професійно підготовлених у цій галузі спеціалістами [4].

Експертиза проводиться з урахуванням вивчення документів, самої практичної діяльності, вивчення громадської думки, тобто. того, що дає найбільш повну, різнобічну та об'єктивну інформацію про об'єкт експериментування. У результаті експертизи колективно виробляється єдина експертна оцінка. Як правило, експертизу проводять кілька експертів. Вважається, що колективна думка більш достовірна оцінює стан справ. Експертиза використовується там, де повнота чи достовірність інформації, необхідної для прийняття рішень, порівняно невелика [1].

Мета експертної діяльності полягає у визначенні невідомого у конкретній галузі (ситуації, дії – діяльності тощо) і передбачає оцінку об'єкта, явища або процесу [6]. Під час проведення експертизи здійснюється "перенесення" носія знань - експертів - з однієї області (де вони успішно діють самі), в іншу, яка потребує експертизи. Мета при цьому конкретизується в залежності від предмета експертизи. Предметом експертизи є особливості об'єкта (предмету, продукту, процесу тощо), які мають конкретний, зафіксований у документальній формі, вираз.

Результатом експертизи виступає висновок, у якому дається остаточна оцінка об'єкта, але з урахуванням обмежених можливостей експертів, обумовлених межами їхньої компетентності в сфері конкретного предметного знання.

Визначаючи експертизу як особливу діяльність, що лежить на кордоні між практикою та наукою, необхідно особливо відзначити критерії проведення експертизи. У найзагальнішому вигляді, «критерій» розглядається як «засіб для судження, рішення, ознака, на підставі якого проводиться оцінка, визначення чи класифікація чогось» [2]; «засіб переконання, мірило оцінки» [5].

Критерії є залежні змінні, характеристики, які імовірно є найбільш адекватними для вирішення експертних завдань. Критерії експертної оцінки визначаються відповідно до принципів і цілей конкретної експертизи. Їх склад визначається характеристикою експертів об'єктів, які підлягають критеріальній оцінці, наявністю чи відсутністю вироблених нормативів, заходів, стандартів.

У сучасній теорії та практиці професійної та управлінської діяльності існують різні підходи до визначення критеріїв експертизи, діапазон яких визначається характером об'єктів, що підлягають експертній оцінці, наявністю чи відсутністю вироблених нормативів, заходів стандартів. Передбачається, що кожен із критеріїв повинен бути певним чином кількісно вимірний (навіть у разі використання якісних методів).

Одна з класифікацій критеріїв експертування диференціює їх на: а) загальні критерії, що дозволяють оцінити значущість об'єкта, що експертується (наприклад, ступінь новизни, масштабність, системність, ефективність та ін.) на різних рівнях його організації та з точки зору основних цілей, тенденцій та напрямів розвитку галузі знань, у межах якої здійснюється експертиза; б) спеціальні критерії, що дозволяють оцінити адекватність, змістовність об'єкта з погляду його повноти, відповідності нормативним та понятійним вимогам (наприклад, ступінь взаємозв'язку структурних частин об'єкта, адекватність ситуації, змістовність та узгодженість мети та завдань, якість ресурсного (технологічного, організаційного, професійного, фінансового, матеріально-технічного тощо) забезпечення); в) приватні критерії, що дозволяють оцінити об'єкт за одиничними параметрами (реалістичність, інструментальність, затребуваність) [1].

Значні елементи експертної галузі, з іншого, – у можливості фахівця покладатися у своїй експертній діяльності на конкретні професійні знання та інструменти, і, одночасно, на інтуїцію, контрольовану. Зокрема, з позиції чітких соціокультурних та професійно-етичних принципів [3].

До компетенції психологічної експертизи в сучасних соціокультурних умовах можуть бути віднесені будь-які питання управлінської та професійної діяльності психологічного змісту, що вимагають застосування спеціальних психологічних знань та досвіду роботи по затребуваному напрямку, що стосуються запиту та предмету експертної оцінки. Ініціювання процедури експертизи здійснюється на основі запиту на даний вид професійної діяльності психолога.

Якщо у найзагальнішому вигляді мета психологічної експертизи полягає в аналізі об'єкта та його психологічних компонентів (потенційних і реальних), то до об'єктів психологічної експертизи відносять досить широкий спектр категорій – зокрема, індивідуально-особистісні особливості людини – управлінця та фахівця галузі, у всьому їхньому різноманітті, документи, явища, події, факти, ситуації, процес (поточний або завершений), діяльність, результат конкретної дії, матеріалізовані джерела інформації про факти та події, що є відображенням (продуктами) психічної діяльності людини, включаючи умови, що їх детермінують (зовнішні та внутрішні) –

все те, що вимагає спеціальних знань та проведення експертної оцінки.

Проведення психологічної експертизи управлінської та професійної діяльності передбачає реалізацію низки основних етапів, що виступають одночасно її структурними компонентами:

1. Запит на психологічну експертизу, ініційований у документальній формі зацікавленими особами (організаціями).

2. На основі ознайомлення із змістом запиту та поставленими перед експертом питаннями (або самостійне визначення ним їх переліку), визначення та конкретизація предмета психологічної експертизи.

3. Обговорення із замовником та формулювання мети та завдань психологічної експертизи, постановка проблеми та визначення об'єктів, що вимагають експертної оцінки.

4. Встановлення конкретних термінів проведення експертизи.

5. Формування складу експертної групи з урахуванням відомостей про професійну компетентність експертів у галузі об'єкта та предмета експертизи, досвіду їхньої участі у роботі експертних комісій різного рівня.

6. Попереднє ознайомлення експертів із матеріалами про об'єкти експертизи (або у формі комплекту документації, або фактичних даних за спеціально розробленими анкетами, їх аналіз та систематизація), отримання додаткової інформації про них.

7. Первинна оцінка матеріалів щодо об'єкту експертизи, визначення ступеня повноти поданих документів.

8. Визначення оціночної системи з конкретизацією психологічних показників та параметрів, вибір методів реалізації психологічної експертизи відповідно до поставлених завданнями, узгодження оцінного комплексу з учасниками експертної групи

9. Безпосередня реалізація процедури психологічної експертизи.

10. Аналіз та обробка отриманої інформації, узагальнення результатів експертизи, оцінка узгодженості експертних суджень.

11. Обговорення результатів психологічної експертизи, формулювання підсумкової оцінки та прийняття узагальненого рішення.

12. Підготовка тексту та документальне оформлення експертного висновку.

13. Інформування замовника про результати експертизи та передача йому експертного висновку.

Зауважимо, що для оцінки неоднорідних об'єктів, що піддаються психологічній експертизі (наприклад, матеріали та різні форми комунікації, документи різного терміну випуску та зберігання, комплекти психолого-педагогічної та медичної документації на суб'єктів діяльності, набір програм, що реалізуються в організації (закладі, установі), або об'єктів різного рівня застосування (наприклад, документи внутрішнього користування або зовнішня документація, законодавчо-правові акти, закрита або загальнодоступна інформація тощо), доцільним є формування кількох оціночних систем, що враховують специфіку кожної з груп об'єктів експертизи.

Зауважимо, що до функцій експертизи не включено прийняття управлінських рішень, вона лише апелює до знань управлінців (адміністрації установ, керівників підрозділів та ін.) Зміст конкретних рішень та їх результат безпосередньо залежать від тих, хто їх приймає, від них морально-ціннісних установок, вольових якостей та інших професійно-особистісних якостей.

Отже, експертна діяльність у сучасній соціокультурній реальності затребувана у багатьох сферах та галузях життєдіяльності людини. Психологічна експертиза управлінської та професійної діяльності є цілісне, складно організоване явище, що характеризується різноманітністю форм, видів, функцій, діапазон яких постійно розширюється. Основними умовами якості реалізації процедури психологічної експертизи управлінської та професійної діяльності виступають високий рівень професіоналізму та етична спроможність фахівця, виступаючого у позиції експерта.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вітенко І. С., Вітенко Т. І. Основи психології: Підручник для студентів вищих навчальних закладів III – IV рівнів акредитації. Вінниця, 2011. – 230 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Бусел. – К.: Ірпінь; Перун, 2005.
3. Костицький М. В. Психологічна експертиза в системі психологічної практики. Юридична психологія, № 1, 2015. С 14-31.
4. Основи практичної психології: підручник / В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін. – 3-тє вид., стереотип. – К.: Либідь, 2006. – 534 с.
5. Психологічний словник / за ред. В. І. Войтка. – К. : Вища шк., 1982. – 216 с. Технології роботи організаційних психологів: навчальний посібник / [за наук. ред. Л.М. Карамушки]. – К.: ІНКОЛС, 2005. – 366 с.
6. Тригуб І. І. Експертиза як складова професійної діяльності в галузі освіти: теоретичний аспект. Освітологічний дискурс. 2014. No 1 (5). С. 218–226.